

Jan de Lang, ***Dienaar van koloniaal Nederland. Frederik Christiaan Hendrik Hirschman (1870-1935)*** (Dissertatie Groningen 2010; Amsterdam: Bert Bakker, 2011, 478 p., ISBN 978 90 351 3626 7).

Van kopstukken uit het koloniale leger als Van Heutsz zijn biografieën verschenen, maar nog niet van een ‘doorsnee’-officier. Met een biografie die voor een dergelijke officier exemplarisch is, wil Jan de Lang deze lacune vullen. Hij koos de in 1870 geboren Frits Hirschmann, die vanaf 1891 als officier van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) deel uitmaakte van het koloniale militaire apparaat.

Het gaat De Lang niet om een afstandelijke beschrijving: ‘Veeleer is de vraag relevant of de historiografie van de koloniale expansie spoort met de ervaringen van de deelnemer Hirschmann’ (8). Het resultaat is een aangenaam leesbare ‘life and times’ van deze KNIL-officier. Met de nadruk op ‘times’ want het biografische materiaal – dat met aanmerkelijk doorzettingsvermogen is gevonden in familiekring, rapporten, kranten en dergelijke – blijkt al met al bescheiden. De beperkte kennis over Hirschmanns begintijd in Indië wordt aantrekkelijk gecamoufleerd door vanuit diens optiek te kijken naar actualiteiten en andere zaken die hem daar niet kunnen zijn ontgaan.

Na zijn deelname aan de bekende Atjeh-oorlog, maakte Hirschmann in 1905 deel uit van de Boni-expeditie op Celebes. Twee anonieme artikelen in de *Javabode* hierover blijken van zijn hand te zijn. Ze geven een kijkje in de (weinig vegetarische) keuken van het harde optreden op Celebes. Hierin nam hij het ook op voor een in ongenade gevallen officier. ‘Opmerkelijk is’, schrijft De Lang terecht, ‘hoe officieren in de negentiende en vroege twintigste eeuw via de (militaire) pers kritiek leverden – vaak krachtiger dan nu geaccepteerd zou worden’.

Hirschmann werd dit mogelijk wel betaald gezet. In ieder geval kreeg hij de zowel moeilijke als gevaarlijke opdracht om een onherbergzaam gebied op het eiland Ceram onder koloniaal gezag te brengen. Het lukte hem niet alleen om het gebied onder militaire controle te brengen, maar ook om er een civiel bestuur op poten te zetten. Als zijn vele overplaatsingen één ding duidelijk maken is het hoe flinterdun het Nederlands gezag in het overgrote deel van de Archipel was: daar zat Nederland eerder slechts 30 dan 300 jaar.

Hirschmann stond inmiddels bekend als een officier met bovengemiddelde kwaliteiten. Vanaf 1909 moest hij het minuscule leger in Suriname, dat sinds vijf jaar tot

het KNIL behoorde, 'omvormen naar Indisch model'. Hierin slaagde hij en tevens voorkwam hij dat het werd opgeheven. Een andere blijvende bijdrage van hem aan Suriname is de serieuze introductie van het voetbal door de voetbalvereniging Juliana op te richten.

Een ongelukkige opmerking van zijn vrouw over de vrouw van een officier escaleerde tot een zaak voor de minister van Koloniën. Om de strijd te beslechten moest hij in 1913 naar Nederland vertrekken. Zijn carrière leed er niet onder. In 1916 bereikte hij zijn eindrang van luitenant-kolonel als militair bevelhebber van Borneo's reusachtige Zuider- en Oosterafdeling.

Het Surinaamse 'roddelincident' moet het opbreken van zijn weinig gelukkige huwelijk hebben bevorderd. Na zijn pensionering in 1919 vertrok hij met zijn tweede vrouw Anne Horsting naar Nederland, waar hij geen rust kende. Enige jaren verbleven zij weer in Indië, waar hij belastinginspecteur was. In 1927 keerde hij terug en werd burgemeester van Terschelling. Op het eiland was geen waterleiding, elektriciteit en riolering, terwijl de werkloosheid er groot was. Hij bracht hierin krachtig verandering door de toeristenindustrie te stimuleren (tot onvrede van natuurbeschermers). Maar Anne kon er niet aarden en na drie jaar vertrok het echtpaar naar Wassenaar. Daarna werd het Den Haag, waar hij dementeerde en in 1935 stierf.

De Lang weet een overtuigende karakterschets te geven, maar 'dat de bronnen ruim zicht bieden op de persoonlijkheid van Hirschmann' (12) gaat vrij ver. Er is domweg te weinig directe informatie over wat hij doorgaans dacht en deed. Wel haalt De Lang, dankzij scherp tussen de regels door lezen en inlevingsvermogen, het onderste uit de kan. Het weinige over Hirschmanns persoonlijkheid staat, ondanks concentraties aan begin en eind, wat verspreid in de tekst (zoals dat hij van muziek hield). Het ware beter geweest alles in het nawoord te resumeren.

Dit boek is echter meer dan een zuivere levensbeschrijving, het is het resultaat van een promotieonderzoek. Is Hirschmann dan de beste keuze voor een 'exemplarische' biografie? Omdat de vraag of er 'een spanning' zou bestaan tussen de koloniale historiografie en zijn ervaringen door gebrek aan egodocumenten niet goed valt te beantwoorden, én omdat het om een biografie gaat, is het vreemd dat een behoorlijke verantwoording ontbreekt of er intensief is gezocht naar een officier van wie (of over wie) dagboeken en persoonlijke briefwisselingen bewaard zijn gebleven. Bij Hirschmann is dat eigenlijk niet het geval. Dat hij de overgrootvader van de echtgenote van de biograaf is kan deze handicap, ondanks waardevolle informatie, onvoldoende compenseren.

De representativiteit wordt voornamelijk uitgewerkt door de carrière van Hirschmann te vergelijken met die van zijn jaargenoten die in 1891 het eindexamen aan de Koninklijke Militaire Academie behaalden en tevens of dit jaar representatief was voor de jaren 1886-1896. Het blijkt dat 1891 uitzonderlijk was. Niet alleen omdat de toen gestarte militaire carrières gemiddeld op een hoger niveau eindigden, maar vooral doordat dat jaar de mate van succes op het eindexamen samenhangt met een succesvolle carrière. De andere jaren blijken eindexamenresultaten geen voorspellers daarvan.

Wellicht daagt deze geringe voorspellende waarde uit tot nieuw vergelijkend onderzoek naar andere periodes en landen. Het werpt ook een tweede onderzoeksvraag op: hoe verging het de andere officieren na hun legercarrière? Die werden vast niet allemaal burgemeester. In hoeverre is deze biografie hierin representatief? Voor Hirschmann zelf doet het er niet toe. Over zijn leven valt moeilijk een boeiender en beter boek te schrijven dan dit.

Jaap Anten, KITLV